

nous accents 2006

**Elements per a una revisió del Pla Estratègic del sector cultural
de Barcelona**

0. Presentació

En el moment de plantejar-se una reflexió estratègica amb la dimensió i abast com la que va suposar el procés de 1998 i el que es planteja en el moment de revisar i actualitzar-lo, es donen dues circumstàncies que conceptualment semblen incompatibles, però que des d'un punt de vista pràctic conviuen sense massa problemes. D'una banda, en la intenció última d'aquesta mirada estratègica hi ha la voluntat de subratllar algun element de forma especial. Això permet singularitzar un Pla com aquest i, alhora, possibilita detectar un gir en determinades tendències. No obstant, aquesta lògica conviu amb una vocació holística, amb una intenció de donar resposta al conjunt de qüestions que es demanden.

Metafòricament, podríem parlar de la música dels plans (on allò que destaca són aquells elements que configuren el sentit del canvi) i de la lletra dels plans (on, sembla que inevitablement, cal plantejar-se i donar resposta a la multiplicitat de reptes i objectius amb què es troba una ciutat en matèria de cultura). En major o menor mesura, la lògica dominant incideix, tenyeix en un cert sentit cadascun dels àmbits tractats en la segona lògica.

Des de la perspectiva de la primera lògica, el Pla estratègic del sector cultural de Barcelona de 1999, es singularitza per dos grans reptes:

- 1) Situar la cultura en un espai de centralitat en el marc de l'estratègia global de ciutat (Accent de cultura).

- 2) Fer evident i potenciar el paper de la cultura com a factor essencial del desenvolupament econòmic característic d'una ciutat postindustrial com Barcelona (La cultura, motor de la ciutat del coneixement).

En el moment de revisar el Pla cal tenir en compte aquesta doble reflexió. Al marge dels resultats que es derivin de l'anàlisi detallada de cadascuna de les línies i de cadascuna de les propostes que les concretaven, l'impacte positiu del Pla estratègic és indiscutible. Ha situat la cultura en un espai central del desenvolupament de la ciutat, ha donat dimensió cultural a les diferents preses de decisió que afectaven el conjunt de les opcions estratègiques i ha inspirat decisions que transcendien l'àmbit específic de la ciutat. Aquests impactes intangibles són, per la seva pròpia naturalesa, impossibles de demostrar. Però, acceptant la multicausalitat, hi ha, per exemple, relació entre el Pla i la creació de l'ICIC, l'impuls del 22@ o els anys temàtics. I cap d'aquestes tres propostes apareixia explícitament en el Pla.

En el mateix sentit de matisar els resultats d'aquest balanç cal tenir en compte diverses circumstàncies:

- Es tracta d'un Pla de ciutat, no d'un pla d'acció municipal. Per tant, tot i que l'Ajuntament, concretament l'Institut de Cultura, va convocar i liderar el procés, la corresponsabilitat era un dels principis bàsics del Pla.
- Des d'un punt de vista temporal, ens trobem aproximadament a la meitat del període sobre el que el Pla preveia actuacions. Per tant, tot i que hi ha propostes que ja s'han executat també n'hi ha d'altres que estan en procés d'implantació.
- En el Pla (com en d'altres documents d'aquest tipus) hi ha una certa tendència a institucionalitzar les propostes: convertir-les en nous programes, en noves organitzacions, en noves taules de coordinació, etc. A l'hora de revisar aquestes propostes cal posar doncs la mirada en el sentit últim i la funció d'aquestes més enllà de la seva creació específica.
- La realitat cultural de Barcelona és dinàmica. Per tant, tot i que el sentit general del Pla és vàlid, algunes de les propostes concretes s'han vist superades per la pròpia realitat.

Aquest document aporta elements clau de balanç del Pla estratègic de cultura i es planteja, així doncs, des d'una perspectiva qualitativa i posant la mirada en l'essència de les grans línies estratègiques que es van formular.

LÍNIA 1

Enfortir Barcelona com a factoria de producció de continguts culturals

Aquesta línia s'estructura a partir de tres objectius generals:
Generar totes les condicions per facilitar i esperonar la creació a Barcelona; suport a la producció; i, suport a la difusió. Tres objectius que perfilen, més aviat, línies de treball que no pas fites a assolir.

Aquesta línia té tres projectes bàsics, que corresponen conceptualment a cadascun dels objectius, i que, en certa mesura, poden donar el to al sentit general de la línia.

En relació a la creació, es proposava donar suport a la transferència de creativitat als centres de producció. Aquesta era una proposta molt oberta que ha tingut un grau d'acompliment desigual. Segurament, la part més dèbil ha estat la que pretenia vincular formació i creació. S'ha de reconèixer que la dels ensenyaments artístics és encara, malgrat les importants i significatives excepcions (Institut del Teatre, ESMUC,...), una de les *assignatures pendents* dels país.

Al marge d'aquesta proposta concreta -i en el marc del foment de la creació- la ciutat ha viscut una certa remuntada de les expressions de talent creatiu. Després d'uns anys en els quals es vivia un cofoïsme que no es corresponia a la situació real, sinó més aviat al prestigi acumulat, sembla que la tendència s'ha revertit. El cofoïsme s'ha moderat i la capacitat d'innovació i la creativitat han recuperat espai. L'emergència de nous creadors fora dels circuits convencionals és una realitat força evident, tot i que difícil d'objectivar; fenòmens vinculats a la música electrònica que han aprofitat el camí obert pel Sonar i el paper de capitalitat que té Barcelona en aquest camp; espais escènics alternatius a les ja consolidades "sales alternatives"; l'inici del relleu generacional en el sector de la dansa contemporània, amb el valor que té la suma de les companyies històriques i la visualització de companyies emergents...

En els últims anys han aparegut o s'han consolidat importants projectes que configuren una nova etapa en el panorama creatiu de Barcelona, projectes que ja han donat els seus fruits i que, sobretot, són oportunitats de futur: La consolidació de l'Hangar (fundat el 1997, per tant, amb poc recorregut quan es feia el Pla) com a centre de suport a la creació d'Arts Visuals. La política de residències d'equipaments escènics com el TNC o el Lliure, i l'aposta per la investigació en els llenguatges escènics del Mercat de les Flors, que el porta, en coherència amb el seu recorregut, a la creació del nou Centre de les Arts del Moviment. Aquest Centre és una realitat en clara sintonia amb diverses propostes del Pla, com ara aquelles que tenien per objectiu cobrir els sectors que es trobaven en una situació més precària (dansa, circ i arts parateatral).

Igualment, cal destacar la important aportació de diferents centres culturals de Barcelona tant en la seva activitat estable (el Centre Cívic de la Barceloneta en el camp de la dansa, el Centre Cívic Cotxeres Borrell en les arts escèniques; el Centre Cívic La Bàscula, en les músiques urbanes; el projecte de les Golfes de Can Fabra, etc.) com en l'organització d'iniciatives del tipus festivals o concursos dirigits a nous creadors, així com en l'acolliment de plataformes de creadors.

També, pel que fa a l'efecte del canvi d'orientació política del govern de la Generalitat en el suport a la creació, s'ha de remarcar l'avenç que suposa la nova política de beques i ajudes a creadors portada a terme per l'embrió del futur ICAC.

El segon projecte bàsic era la creació d'un fons de risc per a projectes culturals. Aquest projecte cal vincular-lo al segon objectiu de la línia, vinculat al suport a la producció. Darrera d'aquest projecte bàsic hi ha la intenció d'incentivar la inversió privada en l'àmbit cultural. Tant des d'una perspectiva literal com més general, en aquest camp s'ha avançat significativament: la Fundació Barcelona Cultura n'és la prova més evident.

En relació a les indústries culturals, tot i la vigència de molts plantejaments fets en el diagnòstic de 1999, la transformació de l'escenari ha vingut determinat per l'aparició d'un nou agent clau en les polítiques de suport a la indústria cultural catalana, i per extensió barcelonina: la creació de l'Institut Català de les Indústries Culturals (ICIC) el desembre del 2000.

Les tres indústries culturals tradicionals es troben en una situació molt diferent. El sector del llibre continua en el seva posició de lideratge com a millor exemple del que és un sector potent i madur. En relació al sector audiovisual sembla que s'estan donant els elements per sortir de la crisi, i que els plantejaments del Pla han estat un dels factors que hi ha incidit. El projecte de 22@ s'està consolidant: El Parc Barcelona Media (amb participació de l'empresa privada i de la universitat) serà una realitat el 2006; Barcelona Televisió hi ha inaugurat la seva nova seu. D'altra banda, el Pla Estratègic Metropolità assenyala com a àmbit estratègic de desenvolupament el sector quinari i, especialment, el sector audiovisual. Així mateix, Barcelona Plató creix en activitat i serveis, de manera

que cada cop atrau més rodatges a la ciutat, la qual cosa té un impacte econòmic directe i indirecte important. Com a última consideració positiva cal assenyalar que una de les dues seus de la nova televisió privada que començarà a emetre el 2006 està a Barcelona (i sembla que la bicapitalitat de la proposta està garantida pels socis catalans del projecte). En relació a la indústria musical, en el cas de l'enregistrada, segueix una situació de debilitat, tot i que els sistemes de producció i distribució que permeten les TIC afecten positivament estructures empresarials com la catalana. Pel que fa als clubs de música en viu, en relació als quals hi havia plantejada alguna proposta en el Pla, s'ha iniciat una política específica de suport i de reconeixement de la seva funció cultural que li dóna resposta.

El projecte bàsic del tercer objectiu, vinculat a la difusió, era el Programa "Cap Butaca buida". Tot i que aquest programa, en sentit estricte, no s'ha impulsat sí que hi ha diverses iniciatives per facilitar la compra de localitats i per obtenir descomptes. Des de la perspectiva de les actuacions, les programacions culturals cada cop tenen més mitjans per ser difoses i conegudes. Així mateix, les possibilitats d'obtenir entrades a preus diversos també han augmentat. Amb la imminent posada en marxa del Portal Barcelona Cultura aquestes facilitats augmentaran. Tot això porta, i portarà, sempre de forma insuficient, un augment del nombre de consums culturals. El gran tema i el gran repte, no obstant, continua sent, si això també implica un augment dels consumidors.

Sobre aquesta línia es pot concloure que s'ha avançat en l'enfortiment de Barcelona com a factoria de producció de continguts culturals: Els punts forts se situen en els projectes destinats a recolzar la creació i producció, mentre que els punts febles més significatius es troben en les propostes de vincular el sector cultural i la universitat.

LÍNIA 2

Fer de la cultura un element clau de cohesió social

A la Línia Estratègica 2 del Pla es defineixen “els serveis i equipaments culturals, les associacions, el foment de les pràctiques culturals, les estratègies educatives des de la cultura” com a elements redistributius de coneixement.

Els projectes d'aquesta línia s'estructuren en tres objectius: serveis de proximitat i d'acció sobre la comunitat; estratègies educatives des de la cultura; i, suport a l'associacionisme a la ciutat.

La cohesió social és un concepte de referència, sobre el qual és molt complicat objectivar resultats. Aquesta complicació s'accentua si posem en relació aquest concepte amb les estratègies culturals. Des de la seguretat i l'evidència que unes determinades estratègies i polítiques culturals incideixen en una millor i major cohesió social, també resulta força evident que aquests resultats s'obtenen en els territoris del mig i del llarg termini.

En aquest apartat es dóna un dels casos on el canvi positiu és més indiscutible: el procés d'implementació del Pla de Biblioteques i tot allò que està relacionat amb aquests equipaments. Aquesta "revolució silenciosa" és allò que de forma més substantiva ha canviat el panorama cultural de la ciutat en aquests anys. El paper de les biblioteques, des de la perspectiva de l'accés a la cultura i com a estratègia per evitar/disminuir la fractura digital; el seu paper des de la perspectiva d'equipament de proximitat, des de la perspectiva simbòlica, des de la perspectiva relacional...són alguns dels àmbits des dels quals es poden descriure els múltiples impactes que ha tingut aquest procés. La incidència d'aquest canvi en el conjunt de la valoració del Pla és major d'aquell que el tracte aparentment igualitari de les diferents propostes li dóna. Un indicador, en definitiva, que ens permet valorar satisfactòriament el Pla de 1999 és els canvis que s'han produït en aquest àmbit.

L'altre eix d'aquesta línia que cal valorar positivament és aquell que fa referència als processos de reflexió i de compromís que s'han endegat en aquest període: l'aprovació de l'Agenda 21 de la Cultura (amb un èmfasi en els aspectes més constituents de la cultura), els debats del Fòrum 2004 (amb una presència destacada de reflexions entorn a aquests elements) i el procés, encara inacabat, d'aprovació de la Carta de drets i deures culturals, són una bona prova que s'ha avançat en aquesta línia.

Finalment, hi ha tres aspectes sobre els quals s'ha avançat de manera parcial, però on caldria articular estratègies de caràcter més global: el paper del centres cívics, la relació

entre educació i cultura i l'associacionisme cultural. L'anàlisi de les propostes concretes ens podrien portar a fer una lectura força positiva (amb l'excepció d'allò que està vinculat a l'associacionisme), però un reflexió més general ens porta a la necessitat de donar resposta des d'una estratègia més definida.

LÍNIA 3

Incorporar Barcelona en el Fluxos de la cultura digital

Quan el Pla Estratègic defineix aquesta línia parla del “nou paradigma cultural que emergeix associat a l’extensió de les noves tecnologies de la comunicació”. Tot i que encara ens trobem immersos en processos de canvi vinculats a aquests aspectes, val a dir que el factor de novetat que tenien al 1999 era molt superior al que tenen actualment.

Per a aquesta línia en el Pla es proposen projectes a partir de quatre objectius: facilitar el procés de digitalització i tecnificació del sector cultural; interconnectar la comunitat cultural de la ciutat; Barcelona en els fluxos globals de la nova cultura; i, facilitar un accés intel·ligent dels ciutadans i les ciutadanes a les noves tecnologies.

Aquesta línia, per la seva pròpia naturalesa, és la que més necessitat té de ser actualitzada i revisada. L'acceleració dels canvis, característica pròpia de la nostra època, és especialment evident si ens referim a “Incorporar Barcelona en els fluxos de la cultura digital”. El sentit últim del verb que s'emprava per definir la línia (“Incorporar”) significava un *toc d'atenció* davant d'un risc: quedar-se enrera. Avui podem afirmar que Barcelona, en el seu conjunt i en el sector cultural de forma més concreta, no s'ha quedat enrera per fer front als canvis provocats per allò que alguns qualifiquen de canvi de paradigma.

En el primer objectiu es fa referència a un procés dels propis sectors culturals. Podem dir que, en general, “el” procés al qual es feia referència, els sectors culturals l'han realitzat, i que en part ho han fet amb el suport de les diferents administracions. Però també hem de constatar que no ens podem referir al procés amb la singularitat i limitació que implica l'article determinat: es tracta d'un procés continuat de renovació i actualització constant.

El segon i el tercer objectius estan relacionats amb conceptes com *interconnectar*, *comunicar*, *informar*, *difondre*. Al marge de diferents iniciatives que s'han portat a terme en aquest període, cal destacar molt especialment una iniciativa que ja es troba força avançada en la seva fase de projecte: el Portal Barcelona Cultura. Aquesta xarxa de xarxes, creada per l'Institut de Cultura, és una proposta oberta a donar resposta a

totes les necessitats de comunicar i interconnectar els diferents operadors culturals, des del creador fins el consumidor.

Finalment, l'objectiu de facilitar l'accés està força cobert gràcies a la tasca realitzada per la xarxa de biblioteques. No obstant, el caràcter "d'intel·ligent" que es reclamava en l'enunciat de 1999 caldria dotar-lo d'un contingut més concret i definir, a partir d'això unes estratègies que, de ben segur, hauria de ser coordinades amb el món de l'educació.

Podem concloure, així doncs, que la normalització d'eines digitals i l'aprofitament, en bona mesura, de les possibilitats que ofereixen les noves tecnologies de la informació i comunicació, tot i que per definició requeriran una actualització constant, és una realitat consolidada a Barcelona i al seu sector cultural.

LÍNIA 4

Dinamitzar el conjunt patrimonial de Barcelona

La dinamització del conjunt patrimonial que proposa la línia 4, es defineix al Pla Estratègic “com la millor garantia d’expressar la singularitat (de la ciutat) en un context cada vegada més globalitzat”. Per tant, es proposava la revalorització del pòsit cultural de la ciutat des d’una perspectiva de projecció, tot i que amb clares implicacions sobre l’orgull i el sentiment de pertinença dels ciutadans i ciutadanes.

Els projectes s'agrupen, en aquest apartat, en els cinc objectius de la línia: una xarxa renovada d'equipaments i serveis en l'àmbit del patrimoni a la ciutat; incentivar la producció i difusió de coneixements dels museus, arxius i biblioteques de la ciutat; millorar la gestió dels museus i arxius de la ciutat; augmentar les col·leccions; i, la ciutat com a conjunt museables i canviant.

Els grans reptes plantejats en el moment de la presentació del Pla estan en bona mesura resolts o en vies de resoldre's. En primer lloc i de forma destacada s'ha d'assenyalar la finalització de les obres del Museu Nacional d'Art de Catalunya, que va inaugurar la última fase de remodelació a finals de 2004, agrupant definitivament les col·leccions del Museu d'Art Modern i del Museu d'Art de Catalunya.

En relació a d'altres remodelacions o a noves construccions, també s'ha complert amb allò que estava previst: S'ha remodelat el Museu Picasso amb un important increment de l'espai expositiu i de serveis als visitants. També s'ha actuat en el Museu Frederic Marès amb la remodelació de la cripta i l'obertura de la sala d'exposicions temporals. Pel que fa al Museu d'Història de la Ciutat, tot allò que estava previst s'ha fet (remodelació del Palau Reial i la Casa Padellàs i diferents intervencions arqueològiques) i la descoberta arqueològica del Born ha provocat que s'hagi hagut de donar noves respostes a les noves necessitats. Igualment, s'ha previst inaugurar durant el 2006 la nova seu del Museu de la Música. Finalment, el Centre de Disseny iniciarà les seves obres també durant aquest 2006. Cal insistir que totes aquestes intervencions constitueixen les propostes més estratègiques d'aquesta línia.

Hi ha un altre ventall de propostes sobre les quals s'ha avançat gràcies al Fòrum de les Cultures o a la programació dels anys temàtics: la coordinació entre museus o la seva projecció internacional en són els exemples més clars. En aquest àmbit de la projecció cal destacar, tanmateix, la consolidació i el protagonisme del Museu d'Art Contemporani de Barcelona (MACBA).

LÍNIA 5

Vertebrar Barcelona com un espai cultural singular i metropolità

La línia 5 aporta una mirada metropolitana al Pla Estratègic. Una mirada que parteix d'allò que al Pla Estratègic, com en molts altres àmbits, s'anomena *la ciutat real*, “una metròpoli policèntrica que acull més de quatre milions d'habitants”. La concreció d'aquesta mirada es concentra en deu projectes d'actuació. Projectes que alhora responen als objectius de cooperació i coordinació de xarxes, la creació d'estratègies comunes i promoure l'accessibilitat a l'oferta d'activitats i serveis culturals.

Aquesta línia presenta unes dificultats específiques a l'hora d'avaluar-la. En el seu moment va representar una declaració d'intencions, l'expressió d'un reconeixement i d'una voluntat amb sentit en ella mateixa. No obstant la seva concreció, ja en el propi Pla tenia dificultats importants: Deu propostes sense articular en diferents objectius.

No obstant, la realitat metropolitana és incontestable i, per tant, la necessitat d'articular estratègies comuns es manté. La iniciativa del Fòrum Metropolità de Regidors va suposar un primer pas. La realitat quotidiana de col·laboracions concretes i, sobretot, de pràctiques per part dels diferents operadors culturals ens mostren que la ciutat real és un espai cultural i cívic compartit. No obstant, segueix faltant la possibilitat de concretar aquesta realitat en un discurs i en una articulació global.

A fi d'avançar, es proposen tres reflexions que podrien ser la base des de la que donar cos a aquesta línia.

En primer lloc, com fer compatible la diferència d'escala entre el municipi de Barcelona i els altres municipis. Trobar l'equilibri entre el lideratge i la responsabilitat que li correspon a Barcelona, i la necessitat de repartir protagonismes i mantenir les identitats de cada municipi.

En segon lloc, la necessitat o no d'institucionalitzar aquesta ciutat real. Sigui sota formes ja conegudes, sigui aprofitant el futur reordenament territorial del país, cal plantejar-se si les polítiques culturals metropolitanes necessiten organitzacions i institucions metropolitanes.

Finalment, cal tenir present els barris i els districtes com a escala des de la qual articular la xarxa metropolitana. La ciutat real és més la suma d'unes comunitats de proximitat com són els barris (amb una dimensió més o menys homogènia) que no pas la suma heterogènia de municipis.

LÍNIA 6

Projectar Barcelona com a plataforma de promoció internacional

La Línia Estratègica 6 es descriu a partir de la necessitat de visibilitzar a través de la cultura a Barcelona dins la xarxa global de ciutats. Per fer-ho, en el Pla es planteja emfasitzar les connexions amb la resta del món.

Els objectius d'aquesta línia es poden resumir en: la creació d'espais físics i virtuals pel foment de les coproduccions, intercanvi i distribució de les produccions fetes a Barcelona; generar condicions per atraure creadors; ús de Barcelona com a escenari de vehiculació d'expressions culturals internacionals i estatals; reforçar el caràcter internacional dels esdeveniments de la ciutat; aprofitar sinergies entre sector cultural i turisme; i, aprofitar les oportunitats que ofereix el Fòrum 2004, per impulsar la imatge de Barcelona com a ciutat de cultura.

Si partim de l'enunciat de la línia (*Projectar Barcelona com a plataforma de promoció internacional*) s'ha de concloure que aquests anys han estat extraordinàriament positius i que la valoració d'aquesta línia ha de ser, en termes generals, també positiva. A més de la creixent presència de creadors catalans en l'escena internacional, del fet d'acollir a Barcelona propostes d'arreu i d'esdeveniments concrets i de gran impacte com la Fira de Guadalajara, la de Frankfurt o la mostra a Nova York (fruit de la participació de diferents institucions i en les quals no és possible separar la projecció del conjunt del país de la de Barcelona) és necessari destacar tres eixos vinculats a aquesta línia: el Fòrum 2004, l'Agenda 21 de la Cultura i el turisme.

Sense entrar en el detall sobre la seva valoració, el Fòrum, des de la perspectiva de la projecció internacional va tenir dues virtuts que cal destacar: una programació de nivell internacional i, sobretot, uns debats que, tant pel seu impacte com pel seu contingut, van situar Barcelona en el centre d'una certa manera de veure el món. Barcelona com a capital del diàleg va ser una realitat durant el Fòrum i ha de formar part de la seva identitat.

En segon lloc, i vinculat a aquest darrer aspecte, el paper que té i ha tingut Barcelona en l'elaboració, aprovació i seguiment de l'agenda 21 de la cultura la situen en una posició estratègica en la reflexió sobre el present i el futur de les polítiques culturals de les ciutats. El compromís de Barcelona amb la cultura i una determinada manera d'entendre

la cultura (vinculada a la cohesió social, posant l'èmfasi en els factors més constituents, prioritzant les possibilitats de tota la ciutadania d'expressar-se creativament, oferint espais a la participació) donen forma, hores d'ara a un nou "model Barcelona" des del qual ens expliquem i ens projectem.

Finalment, cal destacar l'augment del turisme i el paper que té la cultura en aquest increment quantitatiu i qualitatiu. El 2004 varen arribar a Barcelona quatre milions i mig de visitants, amb un total de més de deu milions de pernactacions (dades de l'Enquesta d'activitat turística de Turisme Barcelona). Els tres aspectes més valorats pels turistes que visiten la ciutat són l'oferta arquitectònica, l'oferta cultural i l'oferta en entreteniment i lleure. Tota aquesta activitat turística ha provocat el desenvolupament de noves iniciatives empresarials que tenen el seu àmbit de treball en el binomi cultura – turisme. En aquesta línia vinculada al turisme, cal assenyalar la importància dels anys temàtics, que tot i no estar contemplats en la lletra del Pla si que poden ser considerats una de les seves conseqüències.

Document elaborat per:
Institut de Cultura de Barcelona
ICC Consultors Culturals, S.L.